

SYNPUNKTER PÅ INRÄTTANDET AV FACKSKOLOR HÖSTEN 1963

Fackskolorna avses att försöksvis i begränsad omfattning inrättas läsåret 1963-64. På utredningen ankommer att ingiva förslag till omfattningen av denna försöksverksamhet och att sedermera efter samråd med Skolöverstyrelsens och Överstyrelsens för yrkesutbildning planeringsgrupp föreslå lämpliga orter för förläggningen av denna försöksverksamhet.

Departementschefen och Skolberedningen har i samband med förslaget om fackskolor ingående penetrerat principerna för den allmänna planeringen och lokaliseringen av fackskolorna. Enligt utredningens mening bör de bedömningar, som ligger till grund för den allmänna planeringen av fackskolorna vara vägledande även vid val av orter för försöksvis införande av fackskolor. Utredningen får därför hänvisa till vad som i detta sammanhang framförts. Departementschefen förordar i Kungl. Maj:ts proposition nr 54 år 1962 (sid. 343).

"... att fackskolorna får upprättas efter beslut av Kungl. Maj:t i varje enskilt fall, försöksvis tidigast från och med höstterminen 1963. Organisationen bör därefter få mer allmänt genomföras med början omkring år 1965. Den av beredningen angivna takten och omfattningen av den successiva utbyggnaden - till en kapacitet i början av 1970-talet, motsvarande en rekrytering av i runt tal 20 % av ifrågakommande födelseårgångar - bör tills vidare vara vägledande för planeringen av utvecklingen av denna skolform. Frågan om fackskoleorganisationens framtida omfattning bör emellertid självfallet ingående uppmärksammas och i mån av behov omprövas, i första hand i samband med gymnasieutredningens överväganden rörande det "gymnasiala" utbildningsväsendets framtida totaldimensionering och avvägning mellan skilda utbildningsvägar inom denna sektor fackskolorna bör i princip vara kommunala, men Kungl. Maj:t bör, då skäl därtill föreligger äga medge att de får upprättas även av annan huvudman".

Departementschefen anför vidare (sid. 563)

"... Även på annat sätt har intresse för tanken kommit till synes, främst genom underhandsförfrågningar från ett antal kommuner om att få upprätta en eller flera fackskolor. Man måste därför räkna med att önskemål om fackskolor kommer att överskrida den omfattning, vilken jag tidigare angivit som riktpunkt tills vidare för organisationens utveckling. Med hänsyn härtill och för att vi skall få en ändamålsenlig fackskoleorganisation över hela landet, synes det av samhällsekonomiska och andra skäl nödvändigt med en viss styrning av fackskolornas lokalisering och planering av deras utbyggnad Utbyggnaden av yrkesskolor, fackskolor och gymnasier synes därför böra baseras på kvantitativa beräkningar av det för dem alla gemensamma rekryteringsunderlaget inom varje upp- tagningsområde."

Skolberedningen (sid. 658) anvisar som

"en framkomlig väg att ansvariga planeringsorgan försöker att t.ex. efter de principer som legat till grund för högstadies- respektive gymnasieplaneringen preliminärt fastställa de orter, där fackskolor kan vara motiverade".

Enligt utredningen bör urvalet av orter, som hösten 1963 försöksvis skall få inrätta fackskolor, ske bland sådana orter där man kan vara säker på att i överensstämmelse med de allmänna förutsättningar, som angivits av departementschefen, få behålla fackskolorna även i framtiden. Detta innebär då, att orten ifråga har fått fackskola som kommit för att stanna. Det ur utredningens synpunkt viktigaste vid det nu aktuella urvalet av orter är, att försöken kan ge erfarenheter av värde för det fortsatta planeringsarbetet. Ett andrahandsintresse - ur utredningens synpunkt - måste anses vara, att en ort får större eller mindre allmänt behov av viss utbildning täckt genom fackskolans införande. Utredningen har velat framhålla detta med kännedom om det stora intresse som föreligger bland kommunerna att få igångsätta försöksverksamhet redan instundande höst. Det är helt naturligt, att många kommuner önskar inrätta fackskolor med tanke på det allmänna utbildningsbehovet inom orten. De för försök föreslagna orterna bör emellertid med ett minimum av nyinvesteringar kunna ställa lokaler till förfogande. Att på grundval av Skolberedningens förslag till läroplaner företaga nyinvesteringar och nyinredningar av lokaler kan vara mindre välbetänkt. Felinvesteringar och mindre lämpliga lösningar kan bli följden. Ifrågavarande kommuner bör även ha möjligheter att lösa lärarfrågan.

De frågor, som försöksverksamheten avses ge svar på, är främst av organisatorisk men även av pedagogisk natur. Det är för besvande av de organisatoriska frågorna, som valet av ort kan ha sin största betydelse. För den kommande skolplaneringen kan det vara värdefullt att utröna, vilken attraktionskraft fackskolan har gentemot andra skolformer, såsom allmänna, merkantila och tekniska gymnasier. Kommer fackskolorna att vara så begärliga, att eleverna i stor utsträckning väljer dem som förstahandsalternativ i förhållande till tekniska institut, handelsskolor, yrkesskolor och folkhögskolor inom räckhåll? Försöken bör om möjligt även ge svar på frågan om den attraktionskraft de olika fackskolorna och de olika linjerna inom dessa har vid inbördes konkurrens. Det kan emellertid vara vanskligt att lägga alltför stor vikt vid det materiell man får fram genom försöksverksamheten på grund av dess begränsade omfattning. Fackskolorna kan ha vissa initialsvårigheter, när det gäller att hävda sig gentemot gamla kända skol-

former. Ackumulerat utbildningsbehov, näringslivets inriktning på orten, konjunkturerna inom vissa sektorer etc. kan även påverka förhållandena. En viss tendens bör dock kunna utläsas till gagn för den fortsatta planeringen. Skolberedningen har i detta sammanhang gjort vissa beräkningar, vilkas hållbarhet i viss mån skulle kunna belysas genom dessa undersökningar. Försöksverksamhet bör av dessa grunder förläggas till orter, som kan inrätta samtliga fackskolor och flertalet linjer inom dessa.

Inträde i fackskola kommer i många fall icke att ske direkt efter genomgången grundskola utan först efter viss tids förvärvsarbete. Fackskolorna kommer på så sätt att taga emot elever från olika åldersstadier, något som det synes vara angeläget att uppmuntra. Skolberedningen räknar sålunda med, att tekniska fackskolan kommer att få elever upp till tjugofemårsåldern. Det kan därför vid de planerade försöken vara mycket värdefullt att få ett mått på den attraktionskraft fackskolorna kan beräknas få bland ungdom, som gjort ett uppehåll i studierna för att sedan ånyo fortsätta.

Av värde för den framtida planeringen och utformningen av fackskolorna vore det att genom försöken få de omfattande problemkomplex belysta, som kan uppstå vid avlösningen av teknisk skola, yrkesskolans handelsavdelningar, praktisk realskola eller flickskola.

Ett grundvillkor för att en ort skall komma i åtanke vid upprättande av fackskola läsåret 1963-64 anser utredningen vara, att grundskolan är genomförd i sin helhet på orten och således senast läsåret 1962-63 hunnit till årskurs 9. Kanske det från vissa håll kan uppfattas som en orättvisa, att en kommun, som redan tidigare har genomfört grundskola, skall vara prioriterad även ifråga om fackskola framför en kommun som icke har genomfört grundskola men som skulle vilja upprätta fackskola. Utredningen är av den meningen, att försöksverksamheten skulle kunna ge en skev bild om försök kommer till stånd på orter, där grundskolan icke är genomförd. Fackskolan är ju en skolform, som bygger på grundskolan. Den kvantitativa begränsningen av försöken i denna omgång stärker utredningen i denna uppfattning.

Utredningen finner, att det skulle vara värdefullt att förlägga försök till ett område, där grundskolan är helt genomförd i en hel region och ämnar därför undersöka möjligheterna att föreslå ett eller annat sådant område.

Det torde även vara önskvärt att redan 1963-64 inrätta fackskolor inom ett annat typområde, där grundskolan visserligen icke

är fullt genomförd inom hela distriktet, men där centralorten har genomförd grundskola och intar en dominerande ställning.

På grund av svårigheten att redan nu föreslå lämpliga urvals-instrument för höstens intagning i fackskolorna, finner utredningen det mest ändamålsenligt att förlägga fackskolorna till sådana orter, där inom tillhörande rekryteringsområde, som inte behöver vara inskränkt till orten, huvudparten av årskullen år 1963 genomgått grundskolan. Konkurrensen om inträde i fackskolorna mellan å ena sidan elever med genomgången grundskola och å andra sidan elever med realexamen eller därmed jämställd utbildning, kommer inte att helt kunna elimineras genom detta. På grund av den ringa omfattning fackskolorna beräknas erhålla denna gång, bör emellertid problemet kunna bemästras genom valet av orter.

Utredningen anser, att de synpunkter den framfört rörande kraven för att en viss ort skall kunna ifrågakomma för de försöksvis planerade fackskolorna instundande höst innebär att högst ett 10-tal orter med ett 50-tal avdelningar kan komma ifråga. Antalet avdelningar bör fastställas först när det definitiva antalet inträdesanmälningar föreligger. De sakkunniga har den uppfattningen, att antalet parallellavdelningar vid varje skola bör fastställas av respektive centrala ämbetsverk. Den yttre ramen, det totala antalet parallellavdelningar bör det enligt utredningens mening ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa.

FACKSKOLORNAS PRELIMINÄRA UTFORMNING

Ifråga om läroplanernas utformning på det för fackskolorna mest ändamålsenliga sättet kan helt naturligt en viss osäkerhet göra sig gällande. Samma osäkerhet råder däremot icke i fråga om studiegångens anpassning och inriktning mot vissa avsnitt inom näringslivet i överensstämmelse med synpunkter och förslag som framförts av representanter för detta. Skolberedningens förslag, remissinstansernas yttranden samt direktiven ger utredningen god vägledning för bedömningar av betydelse för linjernas målinriktning. Detta gäller i första hand utformningen av de tekniska och merkantila fackskolorna, som avses att leda fram till befattningar på mellannivå inom respektive yrkesområden, men det gäller även den allmänna fackskola, som beredningen ämnar föreslå genom en sammanslagning av den humanistiska skolan och den socialekonomiska fackskolan.

Vid sina överläggningar om de olika fackskolornas utformning har de sakkunniga kommit till följande preliminära slutsatser, som kan bilda utgångspunkt för planeringen av försöksvis inrättande av fackskolor hösten 1963.

Tekniska fackskolan. Kommunerna torde på det hela taget utan större olägenheter kunna utgå från Skolberedningens förslag. I direktiven har framhållits, att utredningen skall överväga frågan om inrättande av en kemiteknisk linje. Utredningen är av den uppfattningen, att en sådan linje synes vara behövlig även om den icke blir lika frekvent som de föreslagna linjerna inom den tekniska fackskolan och att det närmast är en planeringsfråga till vilka orter en sådan linje bör förläggas jämsides med övriga tekniska linjer. Den grundar främst sin uppfattning på remissinstansernas tydligt uttalade önskemål om en sådan linje. Att biträda utredningen såsom expert med utformningen av läroplanerna för en kemiteknisk linje har den 22 okt. 1962 kallats rektorn vid tekniska gymnasiet i Örebro, Tore Nilsson. De sakkunniga anser det angeläget, att om en kemiteknisk linje kommer att föreslås av de sakkunniga, skall det icke möta något hinder att inrätta jämväl sådan linje vid försöksverksamheten läsåret 1963-64.

Genom att utsända ett frågeformulär till samtliga elever i sista årskursen vid kommunala tekniska skolor samt vid tekniska institut, har utredningen försökt att i vissa avseenden kartlägga elevmaterialet vid dessa skolor. De insamlade uppgifterna, vilkas bearbetning endast har kunnat påbörjas, avser utredningen utnyttja vid arbetet med läroplanernas utformning.

Merkantila fackskolan. Utredningen arbetar här med den preliminära förutsättningen, att den förvaltningstekniska utbildning, som Skolberedningen föreslagit inom den socialekonomiska fackskolan, skall överflyttas till den merkantila fackskolan och antingen inordnas i denna som en särskild linje eller tillgodoses genom tillval. Utredningen torde komma att föreslå inrättande av distributions-, kameral- och korrespondentlinjer i stora drag enligt de riktlinjer, som finnes i Skolberedningens betänkande. Även en eventuell förvaltningsteknisk linje bör kunna medtagas vid försöksverksamheten läsåret 1963-64.

Humanistiska skolan, socialekonomiska fackskolan - allmän fackskola. Den humanistiska skolan och den socialekonomiska fackskolan, sådana de föreligger i Skolberedningens förslag, skiljer sig i hög grad från de båda ovannämnda fackskolorna därigenom att de i större utsträckning än dessa syftar till att ge en vidgad allmän utbildning med vissa tämligen begränsade specialiseringsmöjligheter. De skulle icke enligt Skolberedningens förslag ge eleverna en yrkesinriktad utbildning på samma sätt som de tekniska och merkantila fackskolorna.

kunna göra den allmänna fackskolan mer yrkesinriktad än den humanistiska skolan och den socialekonomiska fackskolan.

Utredningen skall enligt direktiven undersöka "det behov som prövas föreligga av hemekonomisk, hushållsteknisk eller konsumtions-ekonomisk utbildning med hjälp av tillvalsämnen eller på liknande sätt". Av denna anledning har utredningen hemställt hos Arbetsmarknadsstyrelsen att företaga en undersökning av avnämarsidans behov och synpunkter på lämpliga ämnen och den tyngd ämnena bör ha i en sådan utbildning.

För att få ett begrepp om elevsammansättningen m.m. vid folkhögskolorna, vilka i vissa fall kunde tänkas inlemmas bland de allmänna fackskolorna, har utredningen utsänt ett frågeformulär till samtliga elever i sista årskursen vid folkhögskolorna samt till skolornas lärarråd. Bearbetningen har ännu icke kunnat slutföras och några slutsatser har därför icke varit möjliga att draga.

På nuvarande stadium i sin utredning får de sakkunniga preliminärt framhålla, att differentieringen inom den allmänna fackskolan kan komma att omfatta följande grenar: en språklig, en naturvetenskaplig, en social och en konsumtionsekonomisk, av vilka de båda senare avses erhålla en mer yrkesinriktad prägel.

De sakkunniga finner det angeläget, att samtliga dessa studievägar kan ifrågakomma vid försöksverksamheten, om de kommer att medtagas i de sakkunnigas definitiva förslag.

Av flera skäl hade varit önskvärt, att utredningen redan nu tagit en mer definitiv ställning till dessa utbildningsvägar och därvid preciserat deras utformning men det har av tidsskäl icke varit möjligt. Utredningen utgår emellertid från den förutsättningen, att läroplanerna kommer att uppbyggas med ett ganska betydande antal gemensamma ämnen, åtminstone i första årskursen. Utredningen har för avsikt att ingå med en begäran att få tillkalla ämnesexperter, när arbetet med läroplanerna fortskridit så långt att detta blir aktuellt.

Utredningen har icke hunnit ingående bearbeta övriga punkter av betydelse för igångsättandet av fackskolorna instundande höst. Det gäller då i första hand intagningsbestämmelsernas utformning, timplanerna och vissa lärarfrågor. De sakkunniga planerar att återkomma till dessa frågor med ett delbetänkande under våren 1963.

VISSA PEDAGOGISKA FRÅGOR

Om fackskolorna skall få den betydelse, som man eftersträvat och beräknat i de uppgjorda prognoserna, är det enligt utredningens mening av vikt att en allmän informationsverksamhet kommer till stånd bland såväl lärare som elever och målsmän. Detta gäller även

yrkesrådgivningens funktion inom dessa nya skolformer. Utredningen har för avsikt att i slutbetänkandet inkomma med förslag i dessa avseenden.

Redan nu önskar emellertid utredningen peka på den stora betydelsen av att Skolöverstyrelsen och Överstyrelsen för yrkesutbildning erhåller såväl personella som andra resurser, som gör det möjligt för dem att effektivt bygga upp fackskoleorganisationen och i detalj följa verksamheten redan från läsåret 1963-64. En mångfald problem kommer att kräva en ingående uppmärksamhet om försöksverksamhetens erfarenheter skall bli till nytta för framtiden. Åtminstone i början kommer t.ex. en besvärande brist på läroböcker att göra sig gällande. Detta torde medföra ett behov av centralt utarbetande av studieplaner och kompendier och överhuvud taget en nära kontakt dels mellan de centrala ämbetsverken och fackskolorna, dels mellan i samma årskurs undervisande lärare både vid den egna skolan och skolor på andra orter med försöksverksamhet.

Utredningen får i detta sammanhang hänvisa till Skolberedningens betänkande (sid. 499):

"Till frågan om central tillsynsmyndighet hör indirekt den om förstärkning av den centrala pedagogiska ledningen. Det bör i detta sammanhang endast konstateras, att införandet av nya skolformer med studiemål och inriktning, som saknar direkta förebilder och vars förverkligande kräver nya och ofta radikala grepp, måste förenas med en genomgripande förstärkning av såväl lärarutbildningen med sikte på skolformens speciella krav som möjligheterna till successiva konsultationer ute på fältet."

I samråd med berörda verk lämnar de sakkunniga nedan (s. 16) ett konkret förslag till förstärkning av vissa anslagsposter.

För den lokala ledningen av försöksverksamheten är det av betydelse, att rektor erhåller effektiv förstärkning av biträdes-hjälp för administrativa och organisatoriska arbetsuppgifter och därigenom får möjlighet att ägna sig åt den pedagogiska planeringen och verksamheten i övrigt. Då det ankommer på kommunerna att möjliggöra detta föreslår de sakkunniga, att som villkor för upprättande av fackskola läsåret 1963-64 föreskrives att kommunen ställer erforderliga medel till förfogande för avlastning av rektors administrativa och organisatoriska uppgifter.

Då de centrala verkens rådgivande verksamhet torde komma att förutsätta vissa gemensamma ämneskonferenser m.m. för de upprättade fackskolornas lärare, synes det angeläget, att kommunerna ställer medel till förfogande för att lärarna skall få tillfälle att delta i dylika konferenser. Även detta föreslår de sakkunniga skall ställas som villkor för fackskolas upprättande på en ort.

Utredningen önskar fästa uppmärksamhet på ytterligare ett viktigt skäl för att den pedagogiska verksamheten på allt sätt erhåller ett verkligt stöd. Man har på flera ställen i officiellt sammanhang påpekat, att det ligger i sakens natur att det praktiska skolarbetets erfarenheter kan komma att medföra att läroplanerna måste ändras.

Departementschefen framhåller i Kungl. Maj:ts prop. 1962:54 (sid. 344):

"Jag utgår ifrån att de ansvariga ämbetsverken särskilt under de första åren av verksamheten kontinuerligt håller Kungl. Maj:t underrättad om erfarenheterna och föreslår därav betingade åtgärder."

För att detta utvecklingsarbete skall få största effektivitet erfordras också god kontakt med företrädare för avnämarna.

Skolberedningen framhåller i sitt kapitel om de lokala organisationsformerna, att

"en avvägning mellan ekonomiska och pedagogiska synpunkter blir nödvändig, liksom att hänsyn tas till vad som för en orts skolväsen på det hela taget är fördelaktigast. En ganska stor frihet bör ges den enskilde kommunen."

Den redogör därefter för de olika organisationsalternativens för- och nackdelar. Fackskoleutredningen är medveten om den stora vikt den samhällsekonomiska sidan bör tillmätas under den nuvarande starka expansionen av skolväsendet. Den önskar dock i detta sammanhang framhålla, att många nya och viktiga frågor kommer att påkalla uppmärksamhet särskilt under fackskolornas första år, då det gäller att ge dem en egen profil. Vid diskussionerna om olika förläggningssalternativ för de nu aktuella fackskolorna bör de pedagogiska synpunkterna tillmätas stor betydelse. Fackskolorna måste redan från början te sig attraktiva. Därvid är att märka, att den lokalmässiga förläggningen av fackskolorna och deras samordning med andra skolformer kan påverka deras attraktionskraft.

De sakkunniga avser att i en särskild skrivelse lämna vissa synpunkter på fackskolornas lokala organisation, vilken kan vara av intresse jämväl för verksamhetens påbörjande läsåret 1963-64.

Med hänvisning till vad som i det föregående anförts får utredningen uttala och föreslå följande.

De synpunkter utredningen framfört angående kraven för att en viss ort skall kunna komma ifråga för de försöksvis planerade fackskolorna instundande höst innebär, att utredningen är beredd att föreslå inrättande av fackskolor på högst ett 10-tal orter med sammanlagt ett 50-tal avdelningar. Antalet avdelningar på varje ort bör fastställas först när slutgiltiga inträdesansökningar föreligger och efter de centrala ämbetsverkens beslut. Det totala